

HANNIBAL

I. Discutabila științificitate a istoriei

Celebra afirmație socratică „Știu că nu știu nimic” (sigur, adaug eu, G.P.) este mereu actuală în ceea ce privește istoria, care taman din acest motiv n-ar trebui să facă parte din rândul științelor umaniste, ci – eventual - să fie considerată „principalul instrument politico-ideologic întru prostirea și manevrarea maselor”. Adică ceea ce au făcut din totdeauna învingătorii și despoții (istoria scrisă la comanda lor), ceea ce a devenit o regulă în toate țările bolșevizate (de pildă, în România cumplitilor ani '50, istoria oficială era scrisă de necalificatul alogen Mihail Roller, la comanda moscoviților) și, după cum vedem, ceea ce se întâmplă în actualele mari pepiniere ale autocrației de tip asiatic – Coreea de Nord, China și Rusia: Kim Jong-un și Xi Jinping câștigă funcțiile supreme în statele lor bolșevizate de câte ori vor, iar haramul de Putin, după ce și-a eliminat fizic toți potențialii contracandidați (Aleksei Navalnîi a fost ucis în închisoare cu câteva săptămâni înainte de „alegeri”), a câștigat un nou mandat necușor de președinte criminal cu halucinantul scor de peste 87%,

scor planificat (sic!) încă de anul trecut (că, de, în detestabila „democrație” putinisto-kremlinistă totul se planifică, mai puțin moartea sforarilor-planificatori!) și cu 10% peste găselnița din 2018...

Așa cum am arătat și în alte articole, istoria poate să fie considerată „învățătorul vieții” (Historia magistra vitae), dar – lipsită de legi călăuzitoare (mult invocata obiectivitate a istoricului este și va rămâne la stadiul de recomandare și potențialitate) – nu-i corect să aibă statutul de știință, ci de „Concepție generală, neunitară și aproximativă despre trecutul omenirii”. Din următoarele motive:

1) Din frecvența lipsă a izvoarelor/documentelor (arheologice, literare, epigrafice, numismatice, sigilografice, etno-folclorice, diplomatice), istoria oferă informații incerte despre un crâmpei (câteva mii de ani) din existența de zeci de mii de ani a omenirii;

2) Lumina aruncată de arheologie asupra trecutului este atât de neclară (cu nesfârșite interpretări și contraziceri), încât chiar arheologii recunosc că știința lor este precară: „Dovezile arheologice sunt, din nefericire, fragmentare și, prin urmare, limitate” (Revista de Arheologie Biblică, ianuarie/februarie 1988);

3) Întrucât nu numai monarhilor din vechime, ci și cărmuitorilor din perioada modernă nu le făcea/nu le face plăcere să consemneze eșecurile și înfrângerile (istoriografii oficiali aveau/au poruncă să dea o mare amploare doar reușitelor și victoriilor), multe dintre inscripțiile antice și dintre documentele emise chiar în zilele noastre, ne înștiințează comentatorii onești și cu judecată, „aparțin mai degrabă unei propagande oficiale decât istoriei”;

4) Dat fiind faptul că literatura istorică este în cea mai mare parte patetică și subiectivă, iar personalitățile (monarhi, conducători de oști, reformatori religioși etc.) sunt încărcate de legende și ne apar ca supraoameni (semizei, ființe providențiale), nu e de mirare că profesorul D. Tudor face în opusculul Alexandru Macedon (Editura Științifică, București, 1968, Colecția Orizonturi) această precizare: „Reconstituim azi istoria lui Alexandru Macedon pe baza celor ce s-au scris despre el, trei și chiar cinci secole mai târziu, de către istoricii din Imperiul roman, ca Diodor din Sicilia, Iustinus, Quintus Curtius, Plutarh și mai ales Arrianus, ca și pe baza informațiilor culese din numismatică, epigrafie și papirologie”.

Mai poți să fii obiectiv când, în urmă cu aproape două mii de ani și cu precarele informații de la vreme respectivă (mai degrabă legende și ipoteze decât certitudini), te apuci să scrii, cinci sute de ani în urma evenimentelor, despre acela care, după vizita în Egipt la templul lui Ammon-Ra se autozeifică (se adresează mamei sale cu formula: „Regele Alexandru, fiul lui Zeus Ammon, către mama sa Olimpiada, salutare”), iar după cucerirea Imperiului persan, nu ezită să-l crucifice pe Calistene, istoriograful curții și nepotul lui Aristotel, pentru absurda vină că a refuzat să i se închine ca unui zeu, dar s-a apropiat de regele tiran și l-a sărutat pe obraz?!...

Noi, oamenii secolului 21, deși avem alte mijloace de documentare rapidă și temeinică (documente istorice, cărți, calculatoare), dacă ar fi să ne alegem un personaj istoric din urmă cu 4-5 secole (Ștefan cel Mare, Elisabeta I, Carol Quintul, cardinalul Richelieu, Ivan cel Groznic) și am încerca să-l înfățișăm exact așa cum a fost în realitate, n-am reuși decât un aproximativ portret moral-spiritual, funcție de cultura, talentul și sursele de inspirație ale fiecăruia, nu în ultimul rând funcție de sentimentele pe care deja le nutrim sau ni le formăm treptat față de acel individ, potrivit scopului urmărit.

De exemplu, istoria ni-l prezintă pe Don Carlos, fiul cel mare al teribilului rege Filip al II-lea, ca fiind un degenerat sadea: instabil psihic, sadic, chinuitor de servitori și animale. Asta nu l-a împiedicat pe Friedrich Schiller să scrie drama Don Carlos, unde – ne înștiințează prefațatoarea Zoe Dumitrescu-Bușulenga (Hoții*Don Carlos, BPT, Editura Pentru Literatură, București, 1965) – nefericitul infante ne este înfățișat ca o „natură nobilă, generoasă, care oricând ar putea, din punctul de vedere al tatălui său, al ducelui de Alba și al Inchiziției, compromite «opera» lor, slăbind frânelor grozave ale absolutismului”.

II. Reconstituirea trecutului pe bâjbâite

Informațiile despre Cartagina, familia Barcas și Hannibal sunt atât de sărace și îndoielnice (au dispărut toate izvoarele istorice cartagineze, precum și operele istoricilor din tabăra adversă Romei!), încât în Cuvânt înainte la opusculul Hannibal (Editura Științifică, București, 1966, Colecția Orizonturi), principala mea sursă de documentare pentru acest capitol, profesorul D. Tudor se vede nevoit să facă precizarea: „În paginile ce urmează, fiul lui Hamilcar Barcas apare numai în lumina informațiilor romane și a celor grecești favorabile Romei (subl. mea, G.P.), singurele de care dispunem azi”. Adică din nou informații subiective, nesigure și interpretabile, care contribuie la înțelegerea discuțiilor despre caracterul (ne)științific al istorie...

Mă rog, nu sunt singurele pierderi de documente. Iată câteva dovezi în acest sens:

a) Există mai multe manuscrise în ceea ce privește Războiul galilor (lucrare elaborată de Iuliu Cezar între 58-50 î.e.n.), dar numai vreo 9 sau 10 prezintă încredere, cele mai vechi dintre ele fiind scrise 900 de ani după Cezar;

b) Din cele 142 de cărți care compun Ab Urbe condita (De la fundarea Romei) de Titus Livius (59 î.e.n.-17 e.n.), ne-au parvenit numai 35, acestea sunt cunoscute din vreo 20 de manuscrise de o oarecare importanță, dintre care doar unul singur (care conține fragmente din cărțile III-VI) datează din secolul al IV-lea;

c) Din cele 14 cărți care formează Istoriile lui Tacitus (în jurul anului 100 e.n.), au supraviețuit doar patru și jumătate, iar din cele 16 cărți ale Analelor sale, ne-au parvenit zece în întregime și două parțial (toate textele din cele două mari opere istorice se sprijină în totalitate pe două manuscrise – unul din secolul al IX-lea, celălalt din secolul al XI-lea);

d) Istoria lui Tucidide (aprox. 460-400 î.e.n.) ne-a parvenit prin opt manuscrise (cel mai vechi datează din anul 900 e.n.) și prin fragmente de papirus de la începutul erei creștine;

e) Cam la fel stau lucrurile și cu istoriile lui Herodot (aprox. 488 î.e.n.-428 î.e.n.).

După cum ne înștiințează Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu în Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi (Editura Albatros, București, 1975), pierderile noastre de documente antice se cheamă Versurile getice ale lui Ovidiu, De bello dacico (comentariile împăratului Traian despre războaiele cu dacii) și Getica lui Criton, medicul grec ce l-a însoțit pe Cezar în campaniile nord-dunărene.

Unde mai punem enormele pierderi prin incendierea Bibliotecii din Alexandria!...

Revenind la chestiunea de fond, sigur că totul începe cu Cartagina, colonia feniciană – ne spune D. Tudor – „pe coasta de nord a Africii, în vecinătatea actualului oraș Tunis”, ai cărei zori istorici „au fost învăluiti în frumoasa legendă despre Didona, o fugară din Tyr”, colonie care se va numi Kart-Hadașt sau Orașul Nou și va fi „regină între cele 300 de asemenea întemeieri de pe coastele Mediteranei occidentale”.

În secolul al VI-lea î.e.n., după cucerirea Tyrului de babilonieni, Cartagina devine independentă, iar sub Mago cel Bătrân, „prin cucerirea unor importante teritorii situate pe coastele Siciliei, Sardiniei și Spaniei”, își formează propriul imperiu, ba chiar (pe la anul 300 î.e.n.) devine „cel mai puternic stat din vestul Mediteranei” și, alături de Tyr și Alexandria, unul dintre cele mai înfloritoare centre comerciale din lumea antică.

Chiar dacă aproape 300 de ani (din secolul al VI-lea și până la mijlocul sec. al III-lea î.e.n.) „între Cartagina și Roma au existat cele mai bune relații politice și economice, întărite prin încheierea a cel puțin cinci tratate de alianță și de împărțire reciprocă a sferelor de influență” (D. Tudor), inclusiv prin ajutorul pe care și-l dădeau în luptele purtate împotriva unor dușmani comuni, din rivalitatea economică se nasc cele trei războaie punico (romanii le spuneau cartaginezilor puni), tipice – ne informează același autor – „pentru politica agresivă și pentru tendințele de cotropire reciprocă”.

La izbucnirea războaielor punico, pe lângă rivalitatea economică (noi surse de aprovizionare și piețe de desfacere) au mai contribuit doi factori:

(1) Puterea militară a celor două rivale (Roma avea o excelentă armată de uscat, dar Cartagina îi era superioară la flota de război și la experiența luptelor navale);

(2) Cele trei defecte/păcate capitale pe care istoricii Polybios și Titus Livius le atribuie cartaginezilor, inclusiv lui Hannibal: cruzimea, lăcomia (autorul o numește „pasiunea pentru acumularea de bani”) și lipsa de respect față de jurămintele făcute.

Nota 1: Uitându-ne în istorie și în jurul nostru, lesne ne dăm seama că aceste păcate nu erau monopolul punilor (dovadă că n-au dispărut odată cu mătrășirea lor), ci sunt specifice omului și comunităților umane din totdeauna (mă tem că pentru totdeauna): poate nu la fel de pronunțate, ele existau în lumea elenistică și romană de-atunci, au fost prezente în lumea medievală (crunta exploatare a șerbilor și cruzimea cu care potențaii înăbușeau revoltele oropsiților, războaiele de cucerire și cele religioase, cruciadele, Inchiziția, măcelărirea amerindienilor și a avansatelor lor civilizații de către conchistadori ș.a.m.d.), pentru ca toate formele monstruosului (lăcomie, minciună, cruzime, ipocrizie, destrăbălare, dispreț față de Creator, semenii, promisiuni, angajamente diplomatice și acorduri încheiate, numite de Hitler „simple petice de hârtie”) să devină dominante în aceste vremuri de coșmar, prin lungi războaie nimicitoare, frecvente atacuri teroriste, înarmare până-n dinți, poluare, sodomie, satanism, aprige bătălii politice pentru dobândirea de noi sfere economice și geostrategice.

Pentru că tot l-am pomenit mai sus pe Hannibal, trebuie menționat faptul că mulți autori antici nu au văzut în el numai pe genialul strateg (a sudiat cu multă atenție campaniile Macedoneanului spre Indii), inteligent și cultivat, „răbdător la frig și la arșiță, cumpătat la mâncare și băutură, după care nu jinduia niciodată” (Titus Livius), ci și pe omul dur, lacom de aur, instabil, „neomenos și crud, în ființa lui sălășluind o perfidie mai mult decât punică” și pentru care „nu exista niciun adevăr și nimic sfânt” (același T. Livius).

III. Primul război punic și jurământul lui Hannibal

Primul război punic a avut loc între anii 264-241 î.e.n. (Hannibal se naște în anul 247), cu sorți schimbători: în prima fază, legiunile romane ocupă orașele grecești din sfera de influență cartagineză (Syracusa, Agrigentum), ba chiar pe mare obțin modesta victorie de lângă insulele Lipare, dar când – îmbătați de succes – îndrăznesc să-i atace pe puni la ei acasă cu 330 de corăbii și 40.000 de luptători, iar armata atacărilor a ajuns sub comanda priceputului general Hamilcar Barcas, tatăl lui Hannibal, „expediția s-a terminat cu un mare dezastru pe coastele Africii, de unde au scăpat puțini romani și câteva vase de război” (D. Tudor).

Refăcându-și flota, romanii obțin „frumosul succes de la insulele Aegates, urmat de pacea favorabilă lor”: o mare sumă de bani ca despăgubire de război și definitivă ocupare a insulelor Sicilia, Corsica și Sardinia. În realitate, ambii rivali erau istoviți (romanii pierduseră 700 de nave și cam 60.000 de luptători, cartaginezii numai 400 de nave, însă aveau vistieria goală, iar răscoala celor 70.000 de mercenari, aliați cu sclavii și o parte dintre băștinașii exploatați, a fost înăbușită de-abia după trei ani de dibăcia și cruzimea generalului Hamilcar), așa că pacea le dădea timpul necesar pentru noi pregătiri de luptă.

Nota 2: Răscoala mercenarilor, plus dragostea aparte dintre Salammbô (fiica lui Hamilcar) și Mâtho (asociat cu cumplitul zeu Moloh), constituie subiectul romanului flaubertin Salammbô, astfel descris de mine în articolul Gustave Flaubert sau superba conjuncție dintre document și măiestria artistică (30 iulie 2007): „Acțiunea romanului este plasată între primele două războaie punice, și ea se axează pe confruntarea dintre Cartagina și mercenarii aflați în solda acestei cetăți feniciene. După cum justă afirmă Vera Călin, romanul se vedește a fi «un roman istoric cu trăsături epice, atitudini arheologice și sugestii mitice». De fapt ce este Salammbô: un roman arheologic, un roman parnasian sau mai degrabă o carte seducătoare, ce conține surprinzătoare formule românești moderne? Greu de dat un răspuns categoric. Cert este că romanul captivează nu doar prin descrierile vestimentare, de interioare, tradiții și credințe păgâne, poate nu întotdeauna riguros științifice, însă mereu cuceritoare prin meșteșugul înfățișării lor, cât mai ales prin măiestria concentrărilor temporale și prin capacitatea autorului de a sintetiza în câteva fraze fapte și stări desfășurate pe lungi intervale de timp. Iată, bunăoară, cutremurătorul episod al mercenarilor prinși de Hamilcar, tatăl lui Hannibal, în capcana numită Valea Securii, acesta fiind totodată titlul unuia dintre capitolele cărții. Înnebuniți de foame în acest «crescendo al ororii» (Vera Călin), mercenarii ajung să se dedea la înfiorătoare acte de canibalism.

Salammbô este în același timp romanul dragostei aparte dintre cei doi protagoniști investiți de autor cu sensuri simbolice: Salammbô, fiica lui Hamilcar, întruchipează un principiu sacru, pe când barbarul Mâtho este asociat cu cumplitul zeu Moloh. Cum, dar, să se împlinească dragostea dintre două principii antipodale? Și astfel Flaubert i-i prezintă pe Salammbô și Mâtho, aidoma altor personaje ale sale, ca pe niște înfrânți...”

După înăbușirea în sânge a revoltei mercenarilor (negustorii puni au renunțat la armata națională și au angajat mercenari „din sânul triburilor războinice ale litoralului mediteranean”, din teamă față de instaurarea unei dictaturi militare), popularitatea lui Hamilcar Barcas crește atât de mult în rândul soldaților și al păturilor mijlocii din Cartagina, încât – cu toată neîncrederea mării aristocrații comerciale – până la urmă este numit comandantul armatei punice din Spania, „cu misiunea consolidării cuceririlor iberice și exploatării de noi bogății” (D. Tudor).

În ajunul plecării, Hamilcar își duce fiul de nouă ani în templu și-l pune să jure că, toată viața, va fi un dușman neîmpăcat al Romei. Iar Hannibal va respecta cu atâta strășnicie acest jurământ solemn, încât după înfrângerea suferită la Zama (202 î.e.n.) și ajuns fugăr la curtea regelui Antiochus al III-lea al Siriei (un ambițios

care, visând la refacerea imperiului lui Alexandru Macedon, se pune rău cu romanii), îi spune acestuia: „Stăpânit de acest jurământ, m-am războit cu romanii vreme de 36 de ani” (Titus Livius).

În timpul celor nouă ani de guvernare (în anul 229 î.e.n. s-a înecat la trecerea unui fluviu), Hamilcar face din Peninsula Iberică o nouă patrie: cucerește cea mai mare parte a acesteia, deschide noi centre de exploatare minieră (aur, argint, aramă) pentru Cartagina și pregătește o bună armată de mercenarii în vederea revanșei cu romanii, fapt pentru care el trebuie considerat autorul moral al celui de-al doilea război punic.

IV. Al doilea război punic și ratarea șansei de-a schimba lumea antică (Prima parte)

După moartea lui Hamilcar, la comanda armatei ajunge imediat ginerele acestuia, Hasdrubal cel Frumos, care – timp de opt ani – continuă politica socrului său (cuceriri, administrarea peninsulei, reînnoirea angajamentelor formale față de romani) și întemeiază orașul Cartagina Nouă, cu splendidul palat de tip regesc, în care dușmanii barcizilor din Cartagina vedeau „aspirațiile la coroană ale urmașilor lui Hamilcar Barcaș” (D. Tudor), pentru ca în anul 221 î.e.n. să fie asasinat de un iber fanatic.

Deși în vârstă de doar 26 de ani în momentul asasinării cumnatului său, însă dovedindu-se un excelent și popular soldat, Hannibal este acceptat de armată ca șef, iar senatul cartaginez – în pofida opoziției lui Hanno, redutabilul dușman al barcizilor – a ratificat alegerea. Și astfel, ne spune Titus Livius, „dragostea de care se bucura Hannibal în ochii poporului de jos l-a ridicat până la comanda supremă”.

Cu remarcabilele lui însușiri strategice și organizatorice, Hannibal a profitat din plin atât de enormele avantaje politico-economice moștenite de la înaintași (un mare tezaur de război, Cartagina depindea în întregime de forța economică și militară a statului creat și consolidat de barcizi în Peninsula Iberică), cât și de puternica armată (formată din „adunăturile tuturor neamurilor”) și bine pregătită de predecesori, prin unirea tuturor luptătorilor de către tânărul general „într-un singur mănunchi, în așa fel că nu s-a ivit niciodată vreo zăzanie, nici în sânul lor, nici împotriva comandantului lor, nici chiar atunci când de multe ori erau lipsiți de banii soldei și de aprovizionare pe pământul vrăjmașilor” (Titus Livius).

În plus, Hannibal mai dispunea de un foarte eficient serviciu de informații, care, în timpul campaniilor militare, „îl preceda la mari depărtări” (D. Tudor)...

Cu această armată instruită și disciplinată, Punul se simțea atât de capabil să înfrunte legiunile romane, încât nu numai că nu respectă tratatul semnat de Hasdrubal (tratatul prevedea că „punii nu vor depăși Ebrul”), dar chiar atacă și cucerește în anul 219 î.e.n., el însuși fiind rănit, cetatea Saguntum de la sudul fluviului, o cetate aliată cu romanii și protejată de aceștia. După toate astea, a rămas fără rezultat acțiunea diplomatică a romanilor la cartierul lui Hannibal și în Cartagina, ei cerând nici mai mult, nici mai puțin decât „predarea tulburătorului păcii”.

Și astfel, cu toată opoziția lui Hanno în Senatul cartaginez (el, ne informează Titus Livius, avertiza că „ruinele Saguntului vor cădea pe capetele senatorilor cartaginezi, dacă Hannibal nu va fi predat romanilor”), se deschide al doilea război punic.

Dar chiar dacă metropola ar fi fost de acord cu pretențiile Romei, tot nu avea mijloace să o realizeze, atât de mare și independentă era puterea lui Hannibal în Spania...

IV. Al doilea război punic și ratarea șansei de-a schimba lumea antică (A doua parte)

Era anul 218 î.e.n. În timp ce Senatul cartaginez continua discuțiile cu solii romani, Hannibal tocmai lucra de zor la concretizarea noii sale strategii (războiul să fie purtat la romani acasă): lasă 15.000 de soldați în garnizoanele iberice și pe fratele său Hasdrubal Barcidul ca locțiitor în Spania, trimite în Cartagina tot cam atâția să o apere, iar el cu grosul armatei (aproape 100.000 de oameni și 37 de elefanți) se îndreaptă spre Pirinei, după ce cercetașii săi „identificaseră căile spre Alpi și obținuseră sprijinul unor triburi celtice, de pe teritoriul sudic actual al Franței” (D. Tudor). Totodată, el desfășoară o neîncetată și abilă acțiune de răsculare a tuturor aliaților Romei, în primul rând triburile celtice din nordul Italiei, supuse de romani cu puțin timp în urmă.

Romanii nu numai că au fost surprinși de strategia Punului, dar vertiginoasă înaintare a acestuia, realmente a dat peste cap planul lor de război (consulul Publius Cornelius Scipio să atace Spania cu o parte din armată, iar din Sicilia, al doilea consul, Tiberius Sempronius Longus, să debarce sub zidurile Cartaginei), așa încât Scipio ajunge cu flota la vărsarea Ronului pentru a constata că Hannibal trecuse fluviul cu întreaga armată, iar o parte din flotă, comandată de fratele său, Cnaeus Cornelius Scipio, și-a continuat drumul spre Spania.

Spre marea uimire a romanilor, în plină iarnă și continuu hărțuit de unele triburi alpine ostile, Cartaginezul a izbutit să traverseze Alpii în numai 14 zile! E drept, în câmpia Padului au ajuns doar 30.000 de soldați buni de luptă și puțini elefanți. Acestor supraviețuitori, aidoma umbrelor („slăbiți de foame, de frig, de murdărie și ajunși într-un hal fără de hal”), Hannibal – ne face cunoscut Polybios – a știut să le mențină moralul ridicat prin discursuri înflăcărâte și promisiuni tentante: „(...) nu există altă cale decât de a învinge, de a muri sau

de a cădea în mâinile dușmanului. După victorie, recompensa nu va consta în cai de preț, ci în bogățiile romanilor ce le vom captura și care ne vor face cei mai fericiți oameni”.

Vorbea de victorie, dar el știa că mica și slăbita lui armată are nevoie de odihnă întru refacerea forțelor, că trebuie să facă angajări de mercenari locali, că succesul depindea de utilizarea tacticilor/ocaziilor judicioase alese de geniul său și că o mare înfrângere era totuna cu dezastrul total, „deoarece Roma, la ea acasă, dispunea de un continuu și apropiat rezervor de soldați” (D. Tudor).

După victoriile de la Ticinus, în principal datorită cavaleriei comandată de Maharbal (Scipio scapă de urmăritori cu ajutorul fiului său, Publius Cornelius Scipio, viitorul învingător al Cartaginezului) și de la Trebia prin „strategia învăluirii cu cavaleria și a întinderii capcanelor de război” (sunt zdrobite armatele conduse de consulii Scipio și Longus), victorii nevalorificate, îndeosebi ultima (neurmărirea fugarilor, neatacarea Romei, deși mulți cetățeni romani se pregăteau în acest sens), Hannibal devine stăpânul câmpiei Padului. Însă, după ce-și odihnește trupele câteva zile, după ce-i atrage pe liguri de partea sa și primește de la galiile italiice „numeroase pâlcuri de cavalerie”, capriciosul și imprezibilul conducător pornește cu armata spre sud.

În acest timp, la Roma ajung consuli bogătașul Cnaeus Servilius Geminus, aristocrat nepregătit pentru mandatul încredințat, și Gaius Flaminius Nepos, personaj talentat pe arena politică și pe câmpul de luptă. În bătălia care are loc în anul 217 î.e.n. pe malul lacului Trasimenus, armata pripitului Flaminius este spulberată de „generalul chior” (porecla dată de romani, după ce Hannibal își pierde vederea la un ochi), iar consulul este străpuns cu lancea de un mercenar cartaginez.

Panica romanilor atinge paroxismul la aflarea veștii că cei 4.000 de călăreți, trimiși de consulul Servilius „ca să urmărească mișcările lui Hannibal”, au fost încercuți de cavaleria lui Maharbal, o parte au fost uciși, restul capturați „cu comandat cu tot”.

Dar nici de această dată Cartaginezul nu a pornit asupra Romei, astfel dându-i răgazul necesar să se reorganizeze (Servilius este chemat de îndată la Roma, cu toată armata ce-o mai avea), ci – credincios planului său diplomatic de-a răscula populațiile italiote, întru izolarea romanilor asuprașii – el ia drumul spre Marea Adriatică (estul peninsulei), urmărind ca și pe apă să restabilească legăturile cu țara sa.

Patria era în mare primejdie. În astfel de situații excepționale, Constituția romană prevedea numirea unui dictator dintre consuli, ale cărui puteri erau nelimitate pe durata mandatului său de șase luni. Cum unul dintre consuli pierise în luptă, iar celălalt rămăsese izolat la Ariminium, adunarea poporului roman l-a ales „salvatorul patriei” pe Quintus Fabius Maximus (poreclit mai târziu Cunctatorul, adică Zăbovitorul). Om la 70 de ani, însă bucurându-se de o minte clară și de multă vigoare trupească, Fabius era conducătorul partidei aristocratice, în permanentă luptă cu cea democratică (a maselor de plebei).

Înțelegând capacitatea de mare comandant a lui Hannibal, un general „ce nu putea fi învins ușor în luptă directă”, noul dictator a adoptat tactica războiului de uzură (atacarea cetelor de cartaginezi plecate după aprovizionare și pradă, zădărnicierea unora dintre mișcările armatei punice), un asemenea război prelungit fiind în favoarea romanilor (trupele lor se păstrau intacte), în timp ce ceilalți se epuizau încetul cu încetul. La toate acestea se adăugau alte multe neazuri pentru Hannibal: provocările romanilor la luptă au fost sistematic ignorate, lipsa aprovizionării își arăta colții, din Spania veneau vești neplăcute despre izbânzile lui Cnaeus Scipio, acțiunea pentru izolarea Romei de aliații ei peninsulari nu dăduse rezultatele scontate (dimpotrivă, cetăți ca Neapolis și Syracusa îi ajutau pe romani cu bani și alimente), iar promisiunile și multe așteptările ajutoare din Cartagina nu mai soseau.

După ingenioasa ieșire din capcana lui Fabius, capcană ce se datora greșelii făcute de o călăuză, Hannibal are satisfacția de a-i fi administrat o lecție lui Minucius, care cu siguranță ar fi avut soarta lui Flaminius, dacă prudentul Fabius nu intervenea la timp cu restul armatei.

Acest Marcus Minucius Rufus, ne spun istoricii romani și greci (admiratori ai Romei, precum Polybios), comandantul cavaleriei romane, era „înfumurat și pătimaș, pripit în hotărâri și nestăpânit la vorbă” (Titus Livius) și, avându-l protector pe viitorul consul Caius Terentius Varro, își permitea să-l ponegrească pe Fabius în auzul întregii oștiri, cum că „e greoi în loc de întârzietor, fricos în loc de prevăzător”. Ba mai mult. Sub influența lui Varro, adunarea poporului roman votează legea prin care i se acordă lui Minucius puteri egale cu ale dictatorului.

Cum două săbii nu încap în aceeași teacă, cei doi comandanți și-au împărțit armata prin tragere la sorti (știre îmbucurătoare pentru Hannibal), iar nechibzuitul coboară la câmpie, foarte aproape de tabăra punilor și - împotriva instrucțiunilor lui Fabius de-a nu angaja lupte mari cu Cartaginezul – taman asta face. Lecția primită l-a determinat pe Minucius să renunțe la comanda specială (armatele se reunesc) și să elogieze tactica Zăbovitorului în raportul trimis de el Senatului, astfel reabilitându-l pe Fabius în ochii tuturor.

În aceste condiții, după eliminarea variantei cu retragerea în nord, pe considerentul că i-ar fi afectat prestigiul de mare general, Hannibal decide să rămână în centrul și sudul Italiei până la viitoarele alegeri consulare, deoarece tocmai se încheiase mandatul de dictator al lui Fabius.

Toate aceste evenimente (alegerea consulilor Lucius Aemilius Paullus din partea aristocrației și a lui Caius Terentius Varro din partea plebei, precum și neînțelegerile dintre cei doi, inclusiv pe câmpul de luptă), prefătează celebra bătălie de la Cannae (vara anului 216 î.e.n.), în care armata lui Hannibal de 50.000 de oameni (e drept, cu toții profesioniști) a zdrobit armatele celor doi consuli (împreună aveau circa 90.000 de luptători, două treimi dintre ei fiind recruți). La această răsunătoare victorie a Punului („izbânda à la Cannae”, model de artă militară, semnifică „bătălia în care se realizează încercuirea, urmată de distrugerea totală a inamicului”) au contribuit, din partea învingătorilor, ochiul marelui comandant (a ales în așa fel locul și poziția armatei sale, ca vântul voltornus/sirocco să sufle în ochii romanilor), dimpreună cu superioritatea numerică a cavaleriei cartagineze, iar din partea învinșilor, defectuoasele poziții de atac alese, care ofereau călăreților romani foarte mici spații de manevră.

La căderea nopții, pe câmpul de luptă zăceau cadavrele a peste 60.000 de romani (consulul Paullus, doi chestori, 29 de tribuni, 80 de senatori etc.), salvându-se prin fugă doar câteva mii, inclusiv consulul Varro. Cartaginezii pierduseră cam 6.000 de oameni (morți și răniți), dar făcuseră câteva mii de prizonieri.

Au rămas neclare nu doar multe dintre fazele acestei memorabile bătălii, ci și ezitățile lui Hannibal: nu atât neurmărirea fugarilor (pesemne a socotit că soldații lui sunt prea obosiți pentru un nou efort), cât răspunsul său în doi peri („Pentru o atare acțiune este necesară multă chibzuință”) la propunerea lui Maharbal de lichidare a armatei romane și apoi de-a prânzi ca un adevărat biruitor pe Cpitoliu, fapt pentru care destoinicul comandant al numizilor îi spune la sfârșitul dialogului închipuit de Titus Livius: „Hannibal, tu știi să învingi, dar nu știi să te folosești de victorie!”

Nici după două mii de ani nimeni nu poate răspunde la sâcâitoarea întrebare: De ce

Hannibal nu și-a îndreptat forța militară împotriva Romei, deși o lăsase fără armată după lupta de la Cannae? Întrucât la Cannae pierduse mii de luptători, iar restul oștirii avea mare nevoie de câteva zile pentru refacere, este posibil ca Hannibal să fi fost informat de spionii lui că Roma dispune de importante forțe militare, cu care mica și obosită lui armată încă nu putea să dea piept. Mai târziu (era anul 211 î.e.n. când, în încercarea de-a salva Capua, s-a oprit cu armata la 3000 de pași de zidurile capitalei, încât romanii rosteau cu groază Hannibal ante portas – Hannibal se află la porțile orașului), nu s-a mai putut, deoarece în cei cinci ani Roma se fortificase și comandanții pricepuți îi apărau zidurile.

Nu poate fi omis nici următorul adevăr: „*Punul nu a dispus niciodată de bune mașini de război (precum cele inventate de septuagenarul Arhimede în Syracusa asediată de romani, nota mea, G.P.) și de trupe specializate în asediul orașelor fortificate. Cu cavaleria, arma sa de bază, nu se puteau cuceri ziduri înalte. Orașele italice în care intraseră garnizoanele sale, fuseseră câștigate nu prin asedii, ci pe cale diplomatică sau prin acțiuni interne ale unor grupuri filopunice*” (D. Tudor).

Titus Livius are toate motivele să observe (cu îndreptățită satisfacție, zic eu) că această ezitare a lui Hannibal „a adus salvarea Romei și a puterii romane”. Oare cum ar fi arătat lumea antică (și de mai târziu) dacă Roma era ocupată de Hannibal și imperiul cartaginez îl „înghițea” pe cel roman?! Desigur, istoria nu se face cu „dacă”...

Tot de la Titus Livius aflăm că, neînsuflețit de sentimentele unui învingător sau de „normala comportare a unui mare comandant”, Hannibal face un popas la Cannae, „târguindu-se cu romanii asupra prețului prizonierilor și făcându-și socotelile asupra celorlalte prăzi”. În aceste condiții nedemne de un mare comandant, mai este de mirare că amintirea lui la Cartagina este de om avar, iar la Roma de om crud, deși personalitatea sa istorică se impune prin două remarcabile însușiri: genial strateg și neîntrecut diplomat?

Cu toate că în doar trei mari bătălii Hannibal nimicise șase armate consulare (peste 100.000 de romani căzuți în luptă și circa 50.000 aflați în captivitate), totuși, din rândul lor se ridică eminentul general Scipio Africanus, a cărui popularitate crescuse atât de pe urma faptelor de arme de la Ticinus și Cannae, cât și prin aceea că „tatăl și unchiul său căzuseră eroic în Spania”.

Spre deosebire de mulți alții, tânărul Scipio a înțeles că marele dușman poate fi învins „numai cu propriile lui arme”, cu condiția utilizării lor în următoarea strategie: a) Cucerirea Spaniei (principala bază de aprovizionare a Cartaginezului); b) Reocuparea Siciliei (puntea de legătură a lui Hannibal cu patria); c) Organizarea unui mare atac asupra Cartaginei, lucru care l-ar sili pe invadator să plece din Italia.

Dacă reocuparea Siciliei cade în sarcina lui Marcellus (doi ani le-au trebuit romanilor să ocupe Syracusa și să-l omoare pe Arhimede), de celelalte două componente ale strategiei se ocupă înzestratul și conștiinciosul Scipio: mai întâi lichidează întreaga stăpânire punică din Spania (cucerește Cartagina Nouă, ocupă minele de argint) și atrage ibericii de partea Romei, apoi – după ce ajunge consul și strânge relațiile cu regii africani

(îndeosebi cu Massinissa) – în primăvara anului 204 î.e.n. el debarcă în vecinătatea Cartaginei cu vreo 30.000 de oameni, așteptat fiind de regele numid, care între timp lichidase cam 4.000 de călăreți puni.

Dând greș în încercarea de a respinge armata lui Scipio, cartaginezii merg pe calea tratativilor de pace. Însă condițiile puse de generalul roman sunt atât de grele, încât negociatorii puni le resping.

Și iată că, după 16 ani de lupte în Italia și după moartea celor doi frați mai mici (Hasdrubal și Mago), Hannibal este rechemat de senatori să-și apere patria. Este numit general-dictator, calitate în care se întâlnește cu Scipio (oferta punului pentru o pace onorabilă este respinsă de roman), iar a doua zi (era în anul 202 î.e.n.) are loc bătălia hotărâtoare de la Zama, în care Scipio alege terenul și aplică aproape întocmai tactica lui Hannibal de la Cannae (cavaleria numido-romană era superioară celei cartagineze).

De data asta Hannibal este înfrânt (pe câmpul de luptă lasă circa 20.000 de oameni), motiv pentru care cere senatorilor să accepte cele nouă condiții de pace impuse de învingător („Singura nădejde rămâne pacea”, le spune el senatorilor, mereu cu gândul la o viitoare alianță și revanșă): Cartagina era redusă teritorial la posesiunile ei africane, nu mai avea dreptul să păstreze elefanți de război, nu mai putea începe războaie fără permisiunea Romei, trebuia să restituie teritoriile lui Massinissa, avea de plătit uriașe despăgubiri de război – 10.000 talanți în 50 de rate anuale etc.

Chit că la Roma exista o partidă care urmărea toate mișcările lui Hannibal (în anul 197 î.e.n. ajunge suferent sau comandant suprem, apoi pretor și membru al consiliului de judecători), sub înțeleapta lui cărmuire „Cartagina se gospodărește numai la ea acasă și-și refăcuse economia prin marea dezvoltare dată culturilor agricole” (D. Tudor).

Cum spuneam mai sus, în calitate de comandant suprem al puținelor forțe militare punice, Hannibal nu abandonase gândul revanșei, prin alianțe cu state orientale amenințate de romani (Macedonia, Siria). Bănuit de partida antipunică din Senatul roman că are legături cu regele sirian, Hannibal (din timp pregătit în plan moral și financiar pentru așa ceva) se refugiază la curtea acestuia. Urmărit pas cu pas de spionii Romei, fuge în Creta, iar de insulă la curtea regelui Prusias al Bithyniei din Asia Mică, pe malul Bosforului. Spionii romani îl descoperă și aici, cerându-i regelui să-l predea. Acesta nici nu l-a predat, dar nici nu l-a apărut pe faimosul fugar. Încolțit în propria casă (Titus Livius susține că avea șapte ieșiri), Hannibal bea otrava ce permanent o avea la el și moare la 65 de ani (186 î.e.n.).

În aceiași ani moare și Scipio, cel care îl apărase cu curaj și noblețe împotriva perfidelor și necurmatelor atacuri ale partidei antipunice...

V. Al treilea război punic și distrugerea Cartaginei

Dacă precedentele războaie punice duraseră zeci de ani (primul între 264-241 î.e.n., al doilea între anii 221-202 î.e.n.), cel de-al treilea are nevoie de „numai” trei ani (149-146 î.e.n.) pentru definitivă ieșire a Cartaginei și a locuitorilor ei din istorie.

Cum vremea marilor conducători trecuse (Hamilcar și Hannibal la puni, Scipio Africanul la romani), iar putere militară și colonială era numai Roma, se poate spune că acest război disproporționat (asemănător cu acela dintre colosul sovietic și Finlanda din vremurile noastre) era modalitatea prin care orgoliul roman înțelegea să-și răzbune pe aceia ce, în afară de uriașele pierderi umane și materiale (bani, armament, corăbii, cetăți, câmpuri devastate), au mai cunoscut umiliința atâtor înfrângeri catastrofale, dimpreună cu prelungita groază a locuitorilor capitalei.

Au făcut-o după pilda biblică în cazul păcătoaselor cetăți Sodoma și Gomora: orașul cucerit de romani după un asediu de doi ani și jumătate (propunerile de capitulare sunt respinse de generalul Publius Cornelius Scipio Aemilianus, nepotul învingătorului de la Zama!) este incendiat și arde 16 zile, apoi zidurile sunt dărâmate și „peste ruine s-a tras brazda blestemului, ca să nu mai fie locuit vreodată (anul 146 î.e.n.)” (D. Tudor).

După dispariția Cartaginei, singura mare rivală colonială și economico-militară a Romei în mai multe sute de ani, Marea Mediterană – cu inelul de cuceriri romane în jurul ei – devine mare nostrum, adică modelul imperiului cu legături rapide pe apă (unul dintre cele mai longevive și eficiente imperii din istorie), dorit de otomani și muscali pentru sterilele lor imperii din jurul Mării Negre, care în acest fel și-a redus/și-ar reduce rolul de mare planetară la acel de lac turcesc sau muscălesc.

Autorul moral al celui de-al treilea război punic (implicit al distrugerii Cartaginei) este Cato cel Bătrân, care – după ce invocă fantoma lui Hannibal, capabilă oricând să renască în cetatea punică – își încheia toate cuvântările cu celebra frază: „Și totuși sunt de părere că trebuie distrusă Cartagina”...

De fapt, senatorul dorea nimicirea Cartaginei nu atât din teamă față de fantoma lui Hannibal (un motiv politico-militar practic neglijabil), cât dintr-un calcul economic: uriașele pierderi ale imperialilor prin concurența produselor lor agricole de către mai ieftinele produse punice, singurul domeniu unde urmașii barcizilor nu doar

că-și demonstau hărnicia și înzestrarea, dar chiar izbuteau să-i depășească pe romani, iar în acest fel să-i umilească și, în final, să-i irite.

Poate la fel de mult, deși din motive diferite (nu putea să uite că, mai înainte de bătălia de la Zama, Hasdrubal Giscondul și-a căsătorit fata cu rivalul Syfax!) dorea distrugerea Cartaginei Massinissa, regele numizilor, aliatul romanilor care a avut o importantă contribuție la înfrângerea lui Hannibal.

Cato și Massinissa, prin urmare, au pregătit lichidarea Cartaginei, deși amândoi au murit cu câțiva ani mai înainte de ocuparea și mărășirea ei...

Prăpădul a pornit de-acolo că, fără a mai cere permisiunea Romei (condiție prevăzută în pacea impusă de Scipio Africanul), cartaginezii au răspuns cu armele la una din numeroasele provocări ale numizilor. Romanii își trimit de îndată legiunile împotriva punilor, aceștia încearcă să-i îmbuneze prin predarea armamentului, însă - după dezarmare - li s-a transmis ultimatul imperialilor: orașul să fie mutat 15 km mai departe de mare!

Cum punerea în practică a acestei dispoziții era totuna cu moartea economică a cetății, cartaginezii s-au mobilizat și au pus la bătaie tot ce aveau pentru un război al disperării: „Femeile și-au oferit părul pentru corzi de arcuri, meseriașii, uneltele de lucru pentru făurit arme” (D. Tudor). Cu rezultatul arătat mai sus...

George PETROVAI
Sighetu Marmăției
-30 martie 2024